

Atıfta Bulunmak İçin / Cite This Paper: Kaya, M. ve Kaya, E. (2019). “Türkiye’nin 2000’li Yıllarda Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) Ülkeleri ile Ekonomik ve Siyasal İlişkileri”, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(1): 505-520

Geliş Tarihi / Received Date: 17.10.2018

Kabul Tarihi / Accepted Date: 14.12.2018

Araştırma Makalesi

TÜRKİYE’NİN 2000’Lİ YILLARDA KÖRFEZ İŞBİRLİĞİ KONSEYİ (KİK) ÜLKELERİ İLE EKONOMİK VE SİYASİ İLİŐKİLERİ¹

Merve KAYA

Trakya Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Doktora Programı

kaya.merve999@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-9322-9944

Arş. Gör. Emirhan KAYA

Trakya Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

emirhankaya@trakya.edu.tr

ORCID ID: 0000-0001-9034-6598

Öz

1990’lı yıllarda geleneksel olarak sürdürdüğü Ortadoğu olaylarına karışmama politikasını terk etmeye başlayan Türkiye, bu dönemde Suriye ve Irak gibi ülkelerden kaynaklanan güvenlik endişesi nedeniyle İsrail ile stratejik ortaklığa gitmiştir. Bu nedenle ancak 1990’lı yılların sonunda daha dengeli bir Ortadoğu politikası izleyebilen Türkiye, bölgede hareket alanını sınırlayan sorunların çoğunun ortadan kalkması ve AKP iktidarlarının Ortadoğu ile yakınlaşma çabaları neticesinde 2000’li yıllarda bölge ülkeleriyle daha iyi ilişkiler kurma imkânına sahip olmuştur. Bu bağlamda, Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) üyesi ülkeler, sahip oldukları nüfus ve askeri kapasiteleri bakımından dikkat çekmeseler de ekonomik potansiyelleriyle Ortadoğu’da önemli bir konumda bulunmaktadır. Bu çalışmanın amacı, Türkiye’nin 1981 yılında kurulan KİK ve üyeleriyle ilişkilerini siyasal, askeri ve ekonomik açıdan analiz etmektir. Türkiye’nin KİK ile doğrudan kurumsal ilişkilerinin dikkate değer bir düzeye ulaşmamış olması dolayısıyla daha çok üye ülkelerle ikili ilişkilerine odaklanılacaktır. Özellikle Türkiye’nin 2000’li yıllarda değişen Ortadoğu politikası göz önüne alındığında bu durumun KİK ülkeleriyle ilişkilere nasıl yansdığı tartışılacaktır. Çalışmada Türkiye’nin söz konusu dönemde KİK ülkeleriyle ilişkilerini önemli ölçüde geliştirdiği ve bu çerçevede özellikle ekonomik ilişkilerin itici güç haline geldiği vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk Dış Politikası, Körfez İşbirliği Konseyi, Ortadoğu.

TURKEY’S RELATIONS WITH THE GULF COOPERATION COUNCIL (GCC) COUNTRIES IN THE 2000S

Abstract

Turkey who began to abandon its traditional policy of non-interference in the Middle East affairs in the 1990s formed strategic partnership with Israel during this period due to the security concerns arising from countries such as Syria and Iraq. Thus, Turkey could follow a more stable Middle East policy at the end of the 1990s and it had the opportunity to establish better relations with the countries of the region as a result of the efforts of the AKP government as well as the elimination of most of the restricting problems in the 2000s. In this context, the Gulf Cooperation Council (GCC) members have an important position in the Middle East with their economic potential, although they do not attract attention in terms of their population and

¹ Bu çalışma, 29-30 Eylül 2018 tarihlerinde Edirne’de düzenlenen IX. IBANESS Kongreler Serisi’nde yazarlar tarafından sunulan “Türkiye’nin 2000’li Yıllarda Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) Ülkeleri ile İlişkileri” başlıklı bildirisinin gözden geçirilmiş halidir.

military capacities. The aim of this study is to analyze Turkey's relations with the GCC, which was established in 1981, and with its members in political, military and economic terms. Turkey's bilateral relations with the member countries will be focused mainly since its direct institutional relations with the GCC have not reached a remarkable level yet. Particularly, how Turkey's changing Middle East policy in the 2000s is reflected in its relations with the GCC states will be discussed. In this study, it is emphasized that Turkey has considerably developed its relations with the GCC countries and in this framework, particularly the economic relations became the driving force.

Keywords: Turkish Foreign Policy, The Gulf Cooperation Council, Middle East.

1. GİRİŞ

1990'lı yıllarda geleneksel olarak sürdürdüğü Ortadoğu olaylarına karışmama politikasını terk etmeye başlayan Türkiye, bu dönemde Suriye ve Irak gibi ülkelerden kaynaklanan güvenlik endişesi nedeniyle İsrail ile stratejik ortaklığa gitmiştir. Bu nedenle ancak 1990'lı yılların sonunda daha dengeli bir Ortadoğu politikası izleyebilen Türkiye, bölgede hareket alanını sınırlayan sorunların çoğunun ortadan kalkması ve AKP iktidarlarının Ortadoğu ile yakınlaşma çabaları neticesinde 2000'li yıllarda bölge ülkeleriyle daha iyi ilişkiler kurma imkânına sahip olmuştur. Bu bağlamda, sahip oldukları nüfus ve askeri kapasiteleri bakımından dikkat çekmeseler de ekonomik potansiyelleriyle Ortadoğu'da önemli bir konumda bulunan Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) üyesi ülkeler ile ilişkiler de ciddi bir biçimde gelişme göstermiştir. Türkiye'nin 2008 yılında KİK'in stratejik diyalog ortağı olmasının yanı sıra karşılıklı üst düzey ziyaretlerde ve taraflar arasındaki ticaret hacminde görülen artış bu gelişmeyi gözler önüne sermektedir.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'nin 1981 yılında kurulan KİK ve üyeleriyle ilişkilerini siyasal, askeri ve ekonomik açıdan analiz etmektir. Türkiye'nin KİK ile doğrudan kurumsal ilişkilerinin dikkate değer bir düzeye ulaşmamış olması dolayısıyla daha çok üye ülkelerle ikili ilişkilerine odaklanılacaktır. Özellikle Türkiye'nin 2000'li yıllarda değişen Ortadoğu politikası göz önüne alındığında bu durumun KİK ülkeleriyle ilişkilere nasıl yansıdığı tartışılacaktır. Bu bağlamda; Türkiye'nin Suudi Arabistan, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Kuveyt ile ilişkilerinin ön plana çıkması dolayısıyla ikili ilişkilerle ilgili bölümde bu ülkeler üzerinde durulacaktır. Türkiye'nin KİK ülkeleriyle ticari ve ekonomik ilişkilerini ele alan bölümde ise dış ticaret, doğrudan yabancı yatırımlar ve turizm konularında yaşanan gelişmeler irdelenecektir.

2. KÖRFEZ İŞBİRLİĞİ KONSEYİ VE TÜRKİYE

KİK, 25 Mayıs 1981 tarihinde Suudi Arabistan, Bahreyn, Katar, BAE, Kuveyt ve Umman tarafından Abu Dabi'de kurulmuştur. 1979 yılında gerçekleşen İran İslam Devrimi ve Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgalinin yanı sıra 1980'de başlayan İran-İrak Savaşı, Körfez ülkelerinde yarattıkları güvenlik tehdidi dolayısıyla söz konusu örgütün kurulmasında etkili olmuştur. Özellikle İslam devrimi sonrasında Şii yayılcılığını ciddi bir tehlike olarak

algılayan Körfez ülkeleri İran'a karşı birleşmiştir (Akkaya, 2013: 8-9). Suudi Arabistan ve İran arasında 2001 yılında imzalanan Güvenlik Anlaşması İran-KİK ilişkilerinde önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilse de karşılıklı güvenlik endişeleri halen devam etmektedir. Ayrıca, KİK tarafından Aralık 1986'da kurulan Yarımada Kolluk Kuvvetleri'nin (*The Peninsula Shield Forces*) etkisizliğinin anlaşılmasının ardından yeni bir ortak savunma mekanizmasının oluşturulmasına yönelik girişimler başarılı olamamıştır.

KİK, bölgesel güvenlik tehditlerine karşı savunma amaçlı olarak kurulmasına rağmen ekonomik işbirliği alanında daha başarılı bir görüntü sergilememektedir (Akkaya, 2013: 11-14). Kasım 1981'de imzalanan Ekonomik Anlaşma'nın ardından KİK Serbest Ticaret Alanının kurulması ve 31 Aralık 2001'de Umman'ın başkenti Muskat'ta imzalanan Yeni Ekonomik Anlaşma'nın ardından da 1 Ocak 2008 tarihinde ortak pazar uygulamasının başlatılması bu başarıyı gözler önüne sermektedir (T.C. Dışişleri Bakanlığı). Diğer taraftan; Katar ile Bahreyn arasında Havar adasının egemenliği konusunda yaşanan anlaşmazlığın Uluslararası Adalet Divanı'nın 2001 yılında Bahreyn lehine karar almasıyla çözüme kavuşturulması (Diriöz, 2009: 78), BAE ile Umman'ın 2003 yılında Musandam yarımadası ve Madha bölgesini kapsayan sınırlara ilişkin bir anlaşma imzalaması (Library of Congress, 2007: 3-4) ve Kuveyt ile Suudi Arabistan arasında 21 Mart 2000 tarihinde Doha'da bir sınır anlaşması imzalanması (Cordesman, 2003: 75) siyasi ilişkilerde kat edilen mesafeyi ortaya koymaktadır.

Türkiye'nin KİK ülkeleriyle ilk resmi temasları, 1981 yılında Kuveyt Emiri Şeyh Cebir el-Ahmet el-Sabah'ın Türkiye ziyareti ve ardından Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in 1982'de Kuveyt ziyaretiyle gerçekleşmiştir. KİK ile kurulan kurumsal ilişkilerin başlangıcını ise 30 Mayıs 2005 tarihinde Bahreyn'in başkenti Manama'da imzalanan "Ekonomik İşbirliğine İlişkin Çerçeve Anlaşma" oluşturmaktadır. 2 Eylül 2008'de ise Türkiye'yi KİK'in "Stratejik Diyalog Ortağı" haline getiren Mutabakat Muhtırası imzalanmıştır. Böylece, KİK ilk kez bir ülkeyle stratejik diyalog mekanizması kurmuştur. Ayrıca, söz konusu Mutabakat Muhtırası'na dayanarak 2008-2016 yılları arasında beş kez "Yüksek Düzeyli Stratejik Diyalog Toplantısı" düzenlenmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı). Buna rağmen, KİK'in kurumsallaşmasını henüz tamamlayamamış olması dolayısıyla Türkiye'nin üye ülkelerle ilişkilerini çoğunlukla ikili düzeyde sürdürdüğü ifade edilmektedir (Akkaya, 2013: 20).

3. KİK ÜLKELERİ İLE İKİLİ İLİŞKİLER

Türkiye'nin KİK ülkeleri ile ilişkileri Osmanlı bakiyesinden kaynaklanan karşılıklı yerleşik algılar ve Türkiye'nin Ortadoğu meselelerine mesafeli yaklaşması gibi nedenlerle 2000'li yıllara kadar düşük seviyede sürdürülmüştür. Bunun yanı sıra, Türkiye'nin özellikle

1990'lı yıllarda İsrail ile yakın ilişkiler kurması KİK ülkeleriyle mesafeli olmasına neden olan bir diğer etken olarak göze çarpmaktadır. 2000'li yıllarda ise ABD'nin Irak işgaliyle bölgesel dengelerin değişmesi ve Türkiye'de AK Parti'nin iktidara gelmesi Türkiye ile KİK ülkelerinin yakınlaşmasına zemin hazırlamıştır (Erboğa, 2017). Türkiye'nin KİK üyeleri ile ilişkileri ikili düzeyde ele alındığında, özellikle Suudi Arabistan, Katar, BAE ve Kuveyt'in ön plana çıktığı görülmektedir.

Türkiye ile KİK ülkeleri arasındaki resmi ziyaretler gelişen ilişkileri ortaya koyan önemli bir gösterge olarak dikkat çekmektedir. Örneğin, 2003-2014 yıllarını kapsayan Başbakanlık döneminde 93 farklı ülkeye 305 resmi ziyaret gerçekleştiren Erdoğan, bu dönemde en çok ziyaret ettiği altıncı ülke olan Suudi Arabistan'da on bir kez resmi temaslarda bulunmuştur. Erdoğan bu sürede Katar'a altı, BAE'ye beş, Kuveyt'e iki, Umman ve Yemen'e ise birer kez ziyaret gerçekleştirmiştir (T.C. Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü). Erdoğan, 28 Ağustos 2014-10 Ağustos 2017 tarihleri arasında ise 86 yurt dışı ziyareti gerçekleştirmiş ve bu süre içerisinde en çok ziyaret ettiği ülke olan Suudi Arabistan'a beş kez gitmiştir. Erdoğan, bunun yanı sıra, Katar ve Kuveyt'i üçer kez, Bahreyn ve Ürdün'ü ise birer kez ziyaret etmiştir (Sputnik Türkiye, 25 Ağustos 2017).

3.1. Suudi Arabistan

İlk olarak, örgütün merkezini sınırları içerisinde barındıran Suudi Arabistan'ın özel bir öneme sahip olduğu vurgulanmalıdır. Bu bağlamda, 1984 yılında Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in ve 1985'te Başbakan Turgut Özal'ın ziyaretleri Türk devlet adamlarının Suudi Arabistan'a gerçekleştirdiği ilk resmi ziyaretler olarak dikkat çekmektedir. Nitekim 1980'li yıllarda yapılan bu ziyaretlerle birlikte Türkiye'nin Suudi Arabistan'a ihracatının arttığı ve Türk müteahhitlik firmalarının bu ülkede hizmet vermeye başladığı ifade edilmektedir. Ayrıca, Suudi Arabistan'ın Birinci Körfez Savaşı sonrasında Türkiye'nin zararlarını telafi etmek için 1,2 milyar dolar ve Türk Savunma Fonu'na da 1 milyar dolar tutarında petrol hibe etmesi iki ülke ilişkilerinde önemli bir kırılmaya işaret etmektedir (Ataman 2009: 75).

Yukarıda ifade edilen gelişmeler dışında Türkiye ile Suudi Arabistan arasındaki ilişkilerde 2000'lere kadar önemli bir gelişme gözlenmezken, AKP'nin 2002 yılında iktidara gelmesiyle birlikte Türkiye'nin Ortadoğu ülkeleri ile yoğunlaşan ilişkilerine paralel olarak Suudi Arabistan ile ilişkilerinde de yeniden yapılanma süreci başlamıştır. Bu bağlamda, Suudi Kral Abdullah'ın 8 Ağustos 2006 tarihinde beraberindeki 400 kişilik heyetle Ankara'ya gerçekleştirdiği ziyaret, Kral Faysal'ın 1966 yılında İstanbul'da düzenlenen bir uluslararası toplantıya katılması hariç tutulduğunda, Krallık tarihinde Türkiye'ye yapılan ilk resmi ziyaret

olması bakımından önem arz etmektedir (Ataman, 2009: 77; Akkaya, 2013: 20). 2007 yılında Abdullah Gül'ün Cumhurbaşkanı seçilmesini tebrik etmek için tekrar Türkiye'ye gelen Kral Abdullah'a o zamana kadar sadece yedi yabancı devlet adamına verilen "Devlet Şeref Madalyası" verilmiştir. Kral Abdullah, buna karşılık, Cumhurbaşkanı Gül'e "Kral Abdülaziz Birinci Derece Madalyası" takarken Başbakan Erdoğan'a da "Abdülaziz Nişanı" sunmuştur (Ataman, 2009: 78).

İran'ın Arap Baharı ile birlikte Irak, Suriye ve Yemen'de nüfuzunu artırması Suudi Arabistan tarafından tehdit olarak algılanmaktadır. Bu bağlamda, Suudi Arabistan'ın Türkiye'yi askeri ve ekonomik kapasitesi dolayısıyla İran'ın bölgedeki gücünü dengelemek için stratejik bir ülke olarak gördüğü ifade edilmektedir (Sıradağ, 2016). Bölgede artan İran tehdidine karşı Türkiye ile denge oluşturmaya çalışan Suudi Arabistan, Türkiye ile ikili ilişkilerini güçlendirerek bölgede daha etkin bir rol oynamayı amaçlamaktadır. Ayrıca ABD'nin Irak işgali ve Mübarek yönetimine görevden ayrılma çağrısının yanı sıra Bahreyn'e askeri birlik göndermeye ve Suriyeli muhaliflere askeri destek vermeye yanaşmaması dolayısıyla Suudi Arabistan'ın bölgeye yönelik ABD politikalarından memnun olmadığı ifade edilmektedir. Türkiye'nin aktif politikaları ise İran'ı dengelemesi ve Arap dünyasının iç işlerine fazlaca müdahale içermemesi nedeniyle Suudi Arabistan tarafından memnuniyetle karşılanmaktadır (Efegil, 2013: 111).

İki ülke arasında askeri alanda yaşanan gelişmeler, ilişkilerde geline noktayı gözler önüne sermektedir. Örneğin, Temmuz 2007'de iki ülke arasında Suudilere ait 300 adet Amerikan yapımı M113 zırhlı aracın yenilenmesini öngören 200 milyon dolarlık bir silah modernizasyonu anlaşması imzalanması dikkat çekici bir gelişme olarak değerlendirilmektedir (Ataman, 2009: 79). İran'ın Arap Baharı ile birlikte Irak, Yemen ve Suriye'de etkisini artırmasının yarattığı tehdit algısı dolayısıyla 2015 yılında 35 Müslüman ülke ile Suudi Arabistan liderliğinde güvenlik ittifakı oluşturulması ise iki ülke ilişkilerini daha önemli bir noktaya taşımıştır (Sıradağ, 2016). Ayrıca, 2016 yılında iki ülke arasında dört askeri tatbikat düzenlenmesi bu bağlamda bir diğer olumlu gelişme olarak değerlendirilmektedir (Anadolu Ajansı, 30 Eylül 2016).²

Diğer taraftan, Türkiye ile Suudi Arabistan'ın çıkarlarının bazı konularda çatışması söz konusu olmuştur. Bu çerçevede, Suudi Arabistan'ın Müslüman Kardeşler'i terör örgütü olarak tanıması ve Mısır'da Sisi'nin başa geçmesiyle sonuçlanan darbeye destek vermesinin Türkiye ile ilişkilerinin gerilmesine neden olduğu ifade edilmektedir. Buna rağmen, Kral

² Suudi Arabistan; Mayıs 2016'da "EFES 2016", Haziran'da "Uluslararası Anadolu Kartalı-2016 Eğitim Tatbikatı" ve "Uluslararası Işık 2016 Tatbikatı" adlı tatbikatlara katılırken Türkiye ise 27 Şubat-11 Mart tarihlerinde 20 ülkeden 150 bin askerin katılımıyla gerçekleştirilen Raduş Şimal (Kuzeyin Gök Gürültüsü) tatbikatında gözlemci olarak yer almıştır.

Abdullah bin Abdülaziz'in hayatını kaybetmesinin ardından Aralık 2015'te Kral Selman'ın yönetime geçmesiyle Türkiye ile Suudi Arabistan arasında yeniden yakınlaşma başlamıştır. Bu noktada, Kral Abdullah'ın ölümünün ardından Türkiye'de yas ilan edilmesi iki ülke arasındaki ilişkilerin gidişatı hakkında önemli bir gösterge olmuştur. Ayrıca, Türkiye'nin Suudi Arabistan tarafından Yemen'de başlatılan Kararlılık Fırtınası Operasyonu'na destek vermesi ve İran'ın Yemen'den çekilmesini gerektiğini savunması ikili ilişkilere olumlu yansımıştır (Miş vd., 2015: 151-152).

Suudi Arabistan, Şubat 2016'da IŞİD'e karşı oluşturulan koalisyona destek vermek amacıyla İncirlik üssüne dört adet F-15 tipi savaş uçağı, C-130 Herkül tipi kargo uçakları ve 30 civarında özel kuvvet birliği göndermiştir. Böylece, İncirlik üssünde görev yapan ilk NATO dışı yabancı ülke Suudi Arabistan olmuştur (BBC Türkçe, 26 Şubat 2016). Ayrıca, Kral Selman'ın 11-14 Nisan 2016 tarihlerindeki Türkiye ziyaretinde "Türk-Suudi Koordinasyon Konseyi" kurulması için anlaşma imzalanması önemli görülmektedir. Suudi Arabistan ile Türkiye ilişkilerinin kurumsallaşması açısından önem teşkil eden söz konusu konseyin ilk toplantısı 8 Şubat 2017'de Ankara'da Dışişleri Bakanlarının başkanlığında düzenlenmiştir (T. C. Dışişleri Bakanlığı). Bunların yanı sıra, 21 Şubat 2016'da ASELSAN ve TAQNIA DST şirketleri arasında Suudi Arabistan Savunma Elektronik Şirketi kurulmasına yönelik anlaşma imzalanması askeri ilişkilerdeki yakınlaşmayı ortaya koyan bir diğer gelişme olarak göze çarpmaktadır (Miş vd., 2016: 148-149).

Türkiye ile Suudi Arabistan arasındaki ilişkilerde 2015 yılının sonundan itibaren yaşanan iyileşmede İran tehdidinin etkili olduğu düşünülmektedir. ABD'nin İran'a yönelik diplomatik çözümü hedefleyen politikalarının neticesinde 14 Temmuz 2015 tarihinde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesi ve Almanya (P5+1) ile İran arasında nükleer anlaşma imzalanması ve Obama yönetiminin Körfez güvenliğini sağlamanın maliyetinden kurtulmak istemesi KİK ülkelerinin gündeminde İran tehdidini daha üst sıralara taşımıştır. Bu durum, KİK ülkelerinin Türkiye ile yakınlaşmasını artıran etkenlerden biri olmuştur (Erboğa, 2017).

3.2. Katar

Türkiye'nin KİK üyeleri ile ikili ilişkileri bakımından en dikkat çekici ülkelerden bir diğeri de Katar'dır. Coğrafi olarak Basra Körfezi'nde merkezi bir konumda bulunan Katar, sahip olduğu doğal gaz rezervlerinin dünyada üçüncü sırada olması dolayısıyla stratejik bir öneme sahiptir. ABD, AB ve Çin'in Katar'a artan ilgisi söz konusu ülkeyi çok boyutlu denge politikası benimsemeye yöneltmektedir. Bu bağlamda, elde ettiği gelir ile bölgenin saygın bir ülkesi konumuna gelen Katar, farklı siyasi tercihlere sahip ülkelerle iyi geçinmesinden ötürü

ortaya çıkan krizlerin çözümünde belirleyici bir rol oynayabilmektedir (Koçgündüz, 2011: 75-78). Türkiye'nin Ortadoğu'da zaman zaman Katar ile ayrı bir blok olarak hareket ettiğinin gözlenmesi ve Nisan 2016'dan bu yana Katar'da bir askeri üs bulundurması ise söz konusu ülkeyi Türkiye açısından özel bir konuma getirmektedir.

5 Mart 2013 tarihinde Suudi Arabistan, BAE ve Bahreyn Katar'daki büyükelçilerini çekme kararı alırken Erdoğan'ın 15 Eylül 2013'teki Katar ziyaretinin ardından iki ülke arasında Yüksek Düzeyli Stratejik Konsey oluşturulması ve 1,2 milyar metreküplük bir doğalgaz anlaşması imzalanması ikili ilişkilerde gelinen noktayı gözler önüne sermektedir (Miş vd., 2014: 207-208). Katar ile Türkiye arasında üst düzey işbirliği ve diyalog sağlayabilmek için oluşturulan Yüksek Stratejik Komite'nin ilk toplantısı Aralık 2015'te Doha'da, ikincisi ise Aralık 2016'da Trabzon'da gerçekleşmiş ve bu toplantılara Cumhurbaşkanı Erdoğan ile Katar Emiri Şeyh Tamim başkanlık etmiştir. Ayrıca, işbirliğini arttırmak amacıyla farklı alanlarda anlaşmalar imzalanmıştır.

Katar, Muhammed Mursi'nin askeri darbeye görevden uzaklaştırılmasına ciddi şekilde tepki gösteren tek Arap ülkesi olması dolayısıyla Türkiye açısından önem arz etmektedir. Bu bağlamda, Türkiye Mursi ile ilgili uluslararası görüşmelerde Katar'ın desteğini almıştır. Ayrıca Katar'ın Müslüman Kardeşler hareketine de destek verdiği belirtilmektedir. Bunlara ek olarak; Gaziantep'te Suriyeli mültecilere eğitim vermek üzere Türk-Katar Uluslararası Üniversitesi'nin kurulmasına dair anlaşmaya varılması, Aralık 2015'te iki ülke arasında vizelerin kaldırılmasına karar verilmesi, Rusya ile yaşanan enerji krizi sırasında BOTAŞ ile Katar Petrol arasında doğalgaz işbirliğine dair mutabakata varılması ve 2 Aralık 2015'te Doha'da Yunus Emre Enstitüsü açılması Katar'ın Türkiye'nin Ortadoğu'daki en önemli müttefiklerinden biri haline geldiğini gözler önüne sermektedir (Miş vd., 2015: 153-154).

Türkiye'nin Katar ve diğer KİK ülkeleriyle ilişkilerinde gerçekleşen en dikkat çekici gelişmelerden biri de 2017 yılında yaşanan Katar krizi olmuştur. Katar Emiri'nin İran lehine demec vermesi ve Körfez ülkelerini "ABD'nin kuklası ve İsrail'in müttefiki" olmakla suçlaması, benzeri daha önce 2014 yılında yaşanan bir krizin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Suudi Arabistan, Bahreyn, Mısır ve BAE'nin ardından Yemen, Libya ve Maldivler'in Katar ile diplomatik ilişkilerini kesmesi ile patlak veren kriz; Katar'ın Şii Husilere karşı kurulan koalisyonun çıkarılması, limanların Katar gemilerine kapatılması ve Katar'dan gerçekleştirilen bazı uçuşların askıya alınması gibi hamlelerle devam etmiştir (CNN Turk, 22 Haziran 2017).

Katar'ın İran ile iyi ilişkilerini sürdürmesi ve bazı terörist gruplara destek olması gerekçe gösterilerek tecrit edilmeye çalışıldığı vurgulanırken, bu krizle Türkiye'ye de dolaylı olarak mesaj verildiği öne sürülmektedir (Köse, 2017). Suudi Arabistan, BAE ve Bahreyn'in

Katar'a yönelik başlattığı siyasi abluka karşısında Türkiye Doha yönetimini desteklemiştir. Söz konusu ülkelerin Katar'dan İran ile diplomatik ilişkilerini sonlandırması, El Cezire televizyonunu kapatması ve ülkelerindeki muhalif gruplarla ilişkilerini kesmesi gibi taleplerini sıraladıkları 13 maddelik bildiriye Türkiye'nin bu ülkedeki askeri üssünü kapatmasına dair bir maddenin yer alması krizi Türkiye açısından daha da farklı bir boyuta taşımıştır. Bunun üzerine, Türkiye ile Katar arasında 2016'da imzalanan ancak onay için bekleyen askeri anlaşmalar hızla Meclis gündemine getirilerek onaylanmıştır. Mecliste onaylanan bir diğer anlaşma da iki ülke arasında jandarma eğitimi konusunda imzalanan protokolün hayata geçirilmesine ilişkindir. Böylece, Katar Jandarma Teşkilatı personelinin Türkiye tarafından eğitilmesi öngörülmüştür (Miş vd., 2017: 140).

Katar'ın ülkesindeki Türk askeri üssünün kapatılmasına olumsuz yanıt vermesi Türkiye ile ilişkilerinin sağlamlığına işaret etmektedir. Bunun yanı sıra, Türk lirasının dolar karşısında değer kaybetmesinin ardından Ağustos 2018'de Katar'ın piyasa ve bankalara hızlı kaynak girişi sağlamak amacıyla Türkiye'ye 15 milyar dolarlık doğrudan yatırım yapacağını açıklaması BAE, Mısır ve Suudi Arabistan medyasında tepkiyle karşılanmıştır (BBC Türkçe, 16 Ağustos 2018). Bu durum ise Katar ve Türkiye'nin bir tarafını oluşturdukları bloklaşmanın halen devam ettiğini ortaya koymaktadır.

3.3. Birleşik Arap Emirlikleri

Türkiye ile ilişkilerinde inişli çıkışlı grafiğiyle dikkat çeken BAE; Müslüman Kardeşler hareketini terör listesine alması, Mısır'da Sisi'yi desteklemesi ve Libya'da Trablus yönetimini tanımaması dolayısıyla Türkiye'nin Ortadoğu politikaları ile çatışan bir görüntü sergilemektedir (Miş vd., 2015: 154). Bu durum özellikle 2013-2015 yıllarında iki ülke ilişkilerinde gergin bir dönem yaşanmasına neden olmuştur. Örneğin, Erdoğan'ın 25 Eylül 2014'te ABD'de düzenlenen BM Genel Kurulu toplantısında Sisi yönetimini meşru gören devletleri eleştirmesi BAE Dışişleri Bakanlığı tarafından kınanmış ve Mısır'ın içişlerine müdahale olarak değerlendirilmiştir (Miş vd., 2014: 209). Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'nun 25 Nisan 2016 tarihinde BAE'ye gerçekleştirdiği ziyaretin ardından 2013 yılından bu yana görevinden uzak kalan BAE Ankara Büyükelçisi Haziran ayında yeniden göreve başlamıştır. Türkiye'nin ayrıca İran'ın işgali altında bulunan adaların BAE'ye iadesi konusunda bu ülkeyi desteklediği belirtilmektedir (Miş vd., 2015: 154).

3.4. Kuveyt

Türkiye ile BAE yaşanan olumlu gelişmelere rağmen BAE'nin 15 Temmuz 2016'da Türkiye'de gerçekleşen darbe girişiminde rolü olduğu öne sürülmüş ve 2017 yılında da

bölgesel düzeyde Türkiye karşıtı politikalar izlediği ifade edilmiştir. Ayrıca, ABD'nin Kudüs kararını tepkiyle karşılayan Türkiye'nin İslam İşbirliği Teşkilatı'nı dönem başkanı sıfatıyla İstanbul'da topladığı zirveye devlet başkanı düzeyinde katılmamıştır. Son olarak da BAE Dışişleri Bakanı Şeyh Abdullah bin Zayid'in resmi sosyal medya hesabından Medine müdafisi Fahrettin Paşa ve Cumhurbaşkanı Erdoğan aleyhinde paylaşımında bulunması iki ülke ilişkilerinin gerilmesine neden olmuştur (Miş vd., 2017: 141).

Türkiye'nin Kuveyt ile ilişkileri incelendiğinde, iki ülke arasında önemli işbirliği alanlarının bulunması ve İran'ın Körfez'de etkin olma çabalarına her iki ülkenin de olumsuz bakması dolayısıyla olumsuz bir tablo ile karşılaşılmamaktadır. Kuveyt'in özellikle İran'ın Ortadoğu'da baskın olmasını engellemek amacıyla Türkiye ile iyi ilişkiler kurmak istediği vurgulanmaktadır. Bu bağlamda, iki ülke arasında çeşitli alanlarda işbirliğinin sürdürüldüğü gözlenmektedir. Kuveyt ile Türkiye arasında 2008 yılında Dışişleri Bakanları düzeyinde ilişkileri geliştirmek için "İşbirliği İçin Ortak Komite" oluşturulması kararlaştırılmıştır. Bu çerçevede, söz konusu komitenin ilk toplantısı 2013 yılında Kuveyt'te düzenlenmiştir. Türkiye ile Katar'ın Dışişleri Bakanlıkları düzenledikleri toplantılarda teknik düzeyde siyasi istişareler oluşturulmuş ve 2017 yılında bu toplantıların dördüncüsü gerçekleşmiştir (T. C. Dışişleri Bakanlığı).

2017 yılında Kuveyt Başbakanı Şeyh Cabir el-Mübarek el-Hamad es-Sabah'ın Türkiye ziyaretinde gerçekleştirilen görüşmeler sonrasında çeşitli alanlarda altı anlaşma imzalanmış ve Kuveytli turist sayısının artırılması amacıyla Türkiye'ye giriş vizeleri kaldırılmıştır (Sabah, 14 Eylül 2017). Bunun yanı sıra, Emir ailesinin Bodrum'da villasının olması ve Kuveyt'ten Türkiye'ye gelen turist sayısında gözle görülür bir artış yaşanması iki ülke arasındaki ilişkiler açısından önemli göstergeler olarak ele alınmaktadır (Ayhan, 2009: 35-36). Son olarak da Kuveyt'in Suudi Arabistan'ın Katar ile yaşadığı sorunda diyalogla çözüm önererek arabulucu rolü oynaması ve Suudi Arabistan'ın Katar için önerdiği ambargoya katılmaması Türkiye ile ilişkileri açısından olumlu karşılanmaktadır. Diğer taraftan, Irak sorununun Türkiye ile Kuveyt arasında çatışan çıkar alanlarından biri olduğu ifade edilmektedir. Bu bağlamda, 2003 yılından sonra Kuveyt'in ABD ile işbirliğini güçlendirirken Türkiye'nin Irak sorunu nedeniyle çekimser kalması bu konudaki görüş ayrılığını ortaya koymaktadır (Ayhan, 2009: 28).

4. TİCARİ VE EKONOMİK İLİŞKİLER

Türkiye'nin 2002 yılı sonrasında KİK ülkeleri ile ilişkilerinin "esas lokomotifinin" ekonomi olduğu vurgulanmaktadır. Bu bağlamda; 2002 yılından itibaren yükselen petrol fiyatlarının Körfez ülkelerindeki sermaye birikimini artırması, 11 Eylül'den sonra Batı'da terör örgütleriyle bağlantıları hakkında kuşku duyulan söz konusu ülkelerin yatırım için yeni

pazarlar araması ve Türkiye'nin 2001 ekonomik krizi sonrasında özelleştirme, yabancı sermaye ve pazar arayışı içine girmesi KİK ülkeleriyle yaşanan ekonomik yakınlaşmanın temel sebepleri olarak gösterilmektedir (Yeşilyurt, 2013: 434). Türkiye ile KİK ülkeleri arasında Mayıs 2005'te imzalanan Ekonomik İşbirliğine İlişkin Çerçeve Anlaşmasının yanı sıra Türkiye'nin 2003 yılında Suudi Arabistan, 2005'te Bahreyn ve BAE, 2006'da ise Katar, Kuveyt ve Umman ile iş konseyleri kurması ekonomik ilişkileri canlandırmaya yönelik girişimleri ortaya koymaktadır. Ekonomik ilişkilerdeki yakınlaşmanın en dikkat çekici göstergeleri ise Türkiye ve KİK ülkeleri arasında artan dış ticaret hacmi, KİK ülkelerinden Türkiye'ye gelen doğrudan yabancı yatırımlar ve turizmdir.

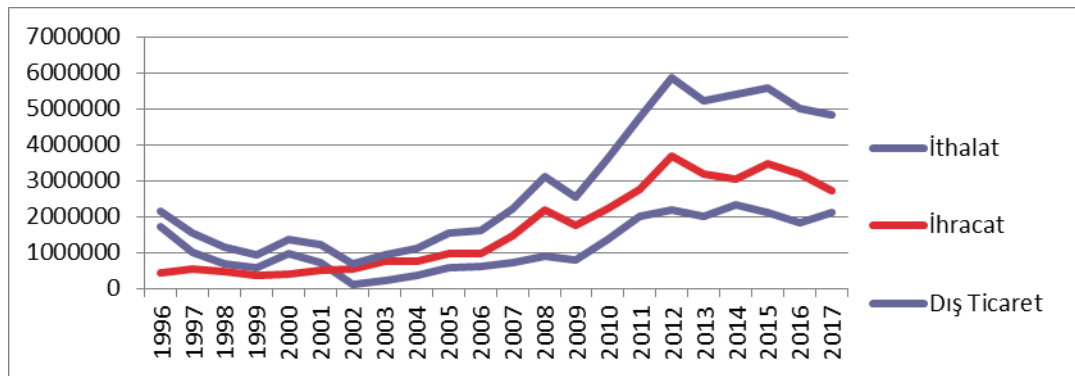
Türkiye ve KİK ülkeleri arasındaki dış ticaret hacmi 2000'li yılların başından itibaren çok ciddi bir şekilde artış göstermiştir. 2001 yılında 1,97 milyar dolar olan ticaret hacmi 2008 yılında 16,6 milyar dolar (Yeşilyurt, 2013: 435), 2017 yılında ise 21,98 milyar dolar seviyelerine yükselmiştir. 2000 yılında Türkiye'nin dış ticaretinde KİK ülkelerinin payı %2,46 iken (World Integrated Trade Solution) 2017 yılında bu pay %5,62'ye yükselmiştir. KİK ülkelerinin dış ticaretinde Türkiye'nin payının ise 2000 yılında %0,85 iken 2017 yılında %2,1'e yükseldiği gözlenmiştir. Ayrıca, AB28 tek bir aktör olarak ele alındığında, 2017 yılında KİK'in en çok ticaret yaptığı 10. ülkenin Türkiye olduğu dikkat çekmektedir (European Commission, 2018: 8). Söz konusu göstergeler, Türkiye ve KİK ülkeleri arasındaki ticari ilişkilerin son yıllarda ulaştığı seviyeyi gözler önüne sermektedir.

2017 yılı dış ticaret verilerine göre Türkiye'nin en çok ithalat ya da ihracat yaptığı ilk 20 ülke arasına girebilen iki KİK ülkesi olduğu göze çarpmaktadır. Bunlardan ilki olan BAE, Türkiye'nin en çok ihracat yaptığı ülkeler arasında % 5,9'luk pay ile üçüncü sırada, ithalatında ise % 2,4'lük oranla 13. sırada yer almaktadır. Suudi Arabistan ise 2017 yılında Türkiye'nin ihracatında sahip olduğu % 1,7 payla 18. sırada yer almıştır. Aşağıdaki tablolardan da anlaşılacağı üzere, Türkiye'nin Suudi Arabistan ve BAE ile ticaret hacmi 2000'li yılların başından itibaren gözle görülür biçimde artmaya başlamıştır. Özellikle BAE ile gerçekleştirilen ticaret inişli çıkışlı bir grafik izlese de her iki ülkeyle yapılan ticaret eskiye oranla çok yüksek seviyelere ulaşmıştır. Bu bağlamda, 1990-2002 yıllarını kapsayan dönemde Türkiye'nin BAE'ye yaptığı ihracatın toplam ihracatı içindeki payının ortalama %0,96 düzeyinde olduğu göz önüne alındığında iki ülke arasındaki ticaretin ciddi bir şekilde artış gösterdiği ortaya çıkmaktadır (Erlat ve Erlat, 2012: 3).

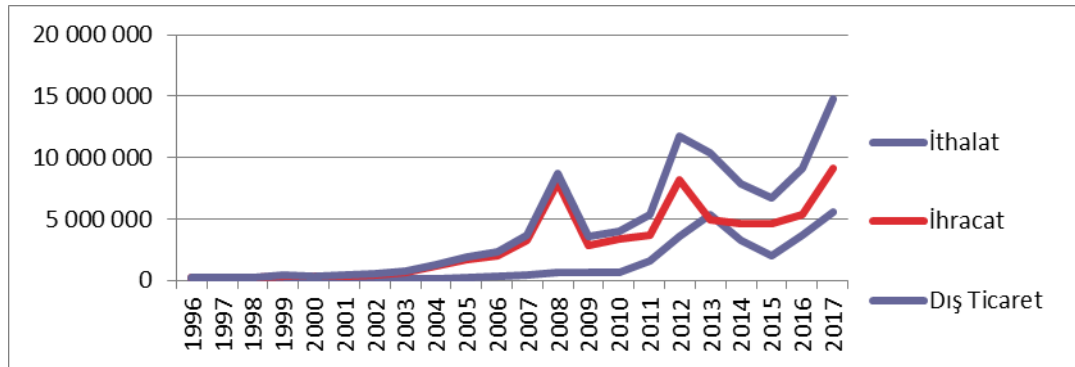
Tablo 1. Türkiye'nin 2017 Yılında Körfez Ülkeleri ile Dış Ticareti (Bin Dolar)

	İhracat	İthalat	Dış Ticaret
Birleşik Arap Emirlikleri	9.184.173	5.546.921	14.731.094
Suudi Arabistan	2.734.534	2.110.162	4.844.696
Katar	648.930	264.126	913.056
Kuveyt	439.863	169.403	609.266
Yemen	571.233	675	571.908
Umman	221.411	95.049	316.460
KİK Ülkeleri Toplamı ve Yüzdeleri	13.800.144 (%8,79)	8.186.336 (%3,5)	21.986.480 (%5,62)
Toplam	156.994.294	233.803.864	390.798.158

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu).

Tablo 2. Türkiye'nin 1996-2017 Yıllarında Suudi Arabistan ile Dış Ticareti (Bin Dolar)

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu).

Tablo 3. Türkiye'nin 1996-2017 Yılları Arasında BAE ile Dış Ticareti (Bin Dolar)

Kaynak: (Türkiye İstatistik Kurumu).

Türkiye'nin KİK ülkelerine ihracatındaki en önemli payı başta demir ve çelik olmak üzere ana metal sanayi almaktadır. Diğer taraftan, bu durumun Körfez ülkelerinde inşaat sektörünün hızla gelişmesine bağlanması, ticari ilişkilerin orta ve uzun vadede sürdürülebilirliği bakımından soru işareti oluşturmaktadır (Akkaya, 2013). Nitekim Türk müteahhitlerinin 2010-2016 yıllarında yurt dışında üstlendikleri işlerin ülkelere göre dağılımında Suudi Arabistan, Katar ve Kuveyt'in toplam % 13'lük pay sahibi olması KİK ülkelerinin inşaat sektörü açısından önemini ortaya koymaktadır (Türkiye Müteahhitler Birliği). Tekfen, STFA, TAV ve Yüksel firmaları KİK ülkelerindeki en aktif Türk

müteahhitlik firmaları olarak değerlendirilmektedir (Omsan Lojistik, 23). Ayrıca, Limak İnşaat'ın Haziran 2016'da Kuveyt Uluslararası Havalimanı yeni terminal binası inşaatının ihalesini 4,3 milyar dolarlık teklifiyle kazanması Türk firmalarının bölgedeki etkinliğini ortaya koyan önemli bir örnektir (Miş vd., 2016: 148).

Türkiye'nin KİK ülkelerine ihracatında önemli paya sahip olan bir diğer sektör ise savunma sanayisidir. Bu bağlamda özellikle son yıllarda önemli gelişmeler yaşanmaktadır. Örneğin, Makine ve Kimya Endüstrisi yetkilileri, iki yılda bir düzenlenen ve Ortadoğu'nun en büyük savunma sanayisi fuarı olarak nitelenen "IDEX 2017 Uluslararası Savunma Konferansı ve Fuarı" kapsamında gerçekleştirdiği görüşmeler neticesinde BAE Hava Kuvvetleri ile 20 milyon dolar tutarında mühimmatın 2018 yılında teslim edilmesini öngören bir anlaşma imzalamıştır. Söz konusu anlaşma, Türkiye ile BAE arasında imzalanan Savunma Sanayi İşbirliği Mutabakat Muhtırası'nın ilk meyvesi olarak değerlendirilmektedir (Habertürk, 27 Mayıs 2017). Bunun yanı sıra, aynı fuarda Türkiye'nin en büyük özel sermayeli savunma şirketi Otokar ve BAE'nin Al Jasoor (Cesur) şirketi ile BAE Silahlı Kuvvetleri arasında 661 milyon dolar tutarında 8x8 taktik tekerlekli zırhlı araç sözleşmesi imzalandığı duyurulmuştur. Bu anlaşma ise Türk savunma sanayi için "tek kalemde imzalanan en büyük savunma ihracatı" olarak nitelendirilmektedir (Milliyet, 20 Şubat 2017).

Türkiye'nin KİK ülkelerinden yaptığı ithalatta ise petrolün önemli bir yer tuttuğu gözlenmektedir. Bahreyn ve Umman haricindeki KİK ülkelerinin OPEC üyesi olması bu bakımdan önem arz etmektedir. Türkiye'nin 2017 yılında gerçekleştirdiği 42,65 milyon tonluk petrol ithalatında Suudi Arabistan'ın %5,34 ve Kuveyt'in %4,04 olmak üzere KİK ülkelerinin toplam %9,69'luk payı bulunmaktadır (T.C. Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu, 2018: 8).

İkinci olarak, Türkiye'nin KİK ülkeleri ile ekonomik ilişkilerinde göze çarpan bir diğer faktör söz konusu ülkelerin Türkiye'ye yaptığı yatırımlardır. Bu bağlamda, KİK ülkelerinden gelen sıcak paranın Türk ekonomisinin istikrarını sağlayan unsurlar arasında değerlendirilmesi Körfez yatırımlarının önemini ortaya koymaktadır (Yeşilyurt, 436). Örneğin, Katar 2013 yılında 469 milyon dolarlık yatırımı ile Türkiye'ye en çok doğrudan yatırım gerçekleştiren sekizinci ülke olmuştur (T. C. Ekonomi Bakanlığı, 2017: 57). KİK ülkelerinin toplamına ait veriler incelendiğinde ise dış ticaret verilerine benzer şekilde düzenli bir artış görülmesi de doğrudan yatırımların 2005 yılında 1,67 milyar dolar, 2008 yılında 1,96 milyar dolar seviyelerine ulaştığı gözlenmiştir (Yeşilyurt, 2013: 436).

Tablo 4. Körfez Ülkelerinin Türkiye'ye Doğrudan Yabancı Yatırımları (Milyon Dolar)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Suudi Arabistan	39	9	439	39	10	17	21	9
Kuveyt	193	43	271	185	197	7	73	56
Katar	52	50	46	469	8	350	420	100

Kaynak: (T. C. Ticaret Bakanlığı).

KİK ülkelerinin Türkiye'deki yatırımları incelendiğinde bankacılık sektörüne özel bir önem verildiği göze çarpmaktadır. KİK ülkelerinin Türkiye'de sahibi ya da ortağı oldukları sekiz banka bulunmaktadır. Örneğin, Katar'ın ilk özel bankası olan The Commercial Bank, Temmuz 2013'te ABank'ın hisselerinin % 70,8'ini Anadolu Grubu'ndan satın almasının ardından 2016 yılında 222,5 milyon dolar karşılığında satın aldığı % 25'lik hisse ile bankanın tamamına sahip olmuştur (Sabah, 19 Aralık 2016). Diğer taraftan, % 100 Türk sermayeli bir banka olan Ziraat Bankası'nın 2011 yılında Suudi Arabistan'da Cidde şubelerini açması Türk bankacılığının bir başarısı olarak nitelendirilmektedir. Ayrıca, KİK ülkelerinin Türkiye'deki yatırımlarının bankacılık sektörüyle sınırlı kalmadığı göze çarpmaktadır. Örneğin, Suudi Arabistan merkezli Oger Telekom 2005 yılında Türk Telekom'un % 55 hissesini 6,5 milyar dolar karşılığında satılmıştır (Yeşilyurt, 2013: 435). Bunun yanı sıra, Türkiye'de 2007 yılından bu yana faaliyet gösteren Dubai merkezli özel sermaye şirketi Abraaj Group,³ Temmuz 2017'de Türkiye'nin en büyük lojistik şirketlerinden biri olan Netlog'dan hisse satın alarak Türkiye'de 10. yatırımını yapmasının ardından Aralık ayında 104 restoranıyla hizmet veren KFC Türkiye'yi satın almıştır. Böylelikle söz konusu şirketin Türkiye'deki yatırımlarının 1 milyar doları geçtiği belirtilmektedir (BloombergHT, 16 Kasım 2017).

Tablo 5. Türkiye'deki Körfez Sermayeli Bankalar

Ülke	Banka/Şirket	Türkiye'deki Yatırım	Hisse
Kuveyt	Kuwait Investment Company	A&T Bank (Arap Türk Bankası)	% 1,62
	National Bank of Kuwait	Turkish Bank	% 34,29
	Kuwait Finance House	Kuveyt Türk	% 62,24
	Burgan Bank Grubu	Burgan Bank	
Katar	Qatar National Bank S.A.Q (QNB Group)	QNB Finansbank	
	Commercial Bank of Qatar	ABank	
Bahreyn	Albaraka Bankacılık Grubu	Albaraka Türk	% 54,06
Suudi Arabistan	The National Commercial Bank	Türkiye Finans	% 67,03
BAE	Emirates NBD	Denizbank	

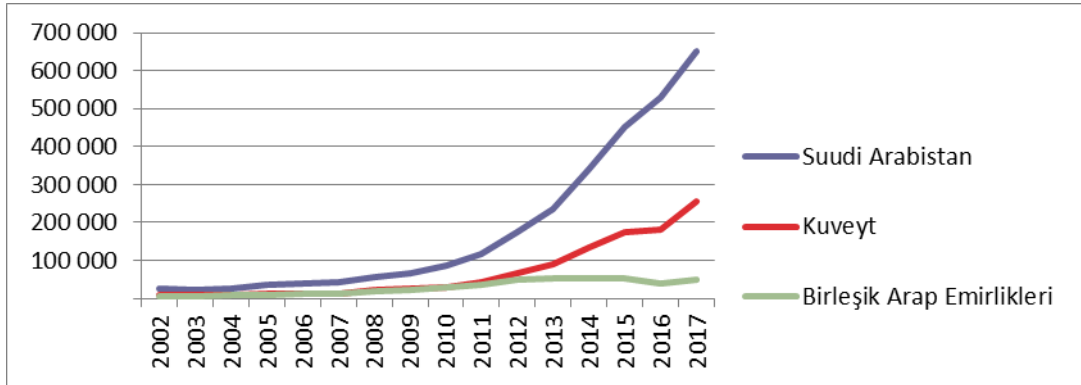
Kaynak: (CNN Turk, 1 Şubat 2018; CNN Turk, 22 Mayıs 2018).

Türkiye ile KİK ülkelerinin ekonomik ilişkilerinde dikkat çekici bir şekilde gelişme gösteren alanlardan biri de turizmdir. 2017 yılında Türkiye'ye Suudi Arabistan'dan 651.170, Kuveyt'ten 255.644, BAE'den 49.360, Katar'dan 48.764, Yemen'den 28.491 ve Umman'dan

³ Afrika, Latin Amerika, Ortadoğu ve Asya'daki büyüyen pazarlarda faaliyet gösteren Abraaj Group, 17 şubesi aracılığıyla 30 ülkede çalışmalar yapmakta ve 190 şirkette 7,7 milyar dolarlık fon yönetmektedir (Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı, 2017).

25.234 turist gelmiştir. Körfez ülkeleri arasında bu bakımdan lider konumda olan Suudi Arabistan Türkiye'ye turist gönderen tüm ülkeler arasında on birinci sırada yer almıştır. Körfez ülkelerinden gelen yaklaşık bir milyon turist, 2017 yılında Türkiye'yi ziyaret eden toplam 32,4 milyon turistten %3,26'sını teşkil etmektedir (T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2018). 2002-2017 yıllarını kapsayan dönemde Körfez ülkelerinden Türkiye'ye gelen turistler ile ilgili istatistikler incelendiğinde ise aşağıdaki grafikten de anlaşılacağı üzere özellikle Suudi Arabistan ve Kuveyt'ten gelen turist sayılarında önemli bir artış olduğu gözlenmektedir. Örneğin, 2002-2012 yıllarında Suudi Arabistan'dan Türkiye'ye gelen turist sayısının 690.924 olduğu göz önüne alındığında yalnızca 2017 yılına ait verilerin bu sayıya oldukça yaklaştığı anlaşılmaktadır. Benzer şekilde, söz konusu on bir yıllık dönemde Kuveyt'ten gelen turist sayısı 240.845 iken yalnızca 2017 yılında bu seviye aşılarak gelen turist sayısı 255.644'e ulaşmıştır. 2016 yılında toplam 21,1 milyon Suudi (World Bank) ve 4 milyon Kuveytli turist (VisitBritain) yurtdışını ziyaret ettiği düşünüldüğünde bu ülkelerin Türkiye açısından önemli bir potansiyel taşıdığı anlaşılmaktadır.

Tablo 6. KİK Ülkelerinden Türkiye'ye Gelen Turist Sayısı

Kaynak: (T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2018).

5. SONUÇ

Türkiye 1990'lı yıllarda İsrail ile yakın ilişkiler kurmasıyla birlikte KİK ülkeleri ile mesafesini korumuştur. 2000'li yıllarda ise ABD'nin Irak işgaliyle Ortadoğu'da dengeler yeniden değişmiştir. AKP iktidarıyla birlikte Ortadoğu politikasını yeniden şekillendiren Türkiye'nin 2000'li yıllarda bölgede pasif duruşunu geride bırakarak daha aktif bir Ortadoğu politikası izlediği göze çarpmaktadır. Bu bağlamda, 2000'li yıllar, bölge ülkeleri ve Türkiye arasındaki ilişkilerin geliştiği bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada görüldüğü üzere, Ortadoğu'da ekonomik açıdan önemli yeri olan KİK ülkeleri ile ikili ilişkiler, özellikle Türkiye'nin 2008 yılında KİK'in stratejik diyalog ortağı olmasıyla birlikte artan üst düzey ziyaretler ve ticaret hacmi göz önüne alındığında, oldukça gelişme göstermiştir.

Türkiye'nin kurumsallaşma aşamasında olan KİK ile doğrudan kurumsal ilişkileri yeterli düzeye ulaşmadığından bu çalışmada Türkiye'nin üye ülkelerle ikili ilişkilerine ve artan ticari ve ekonomik ilişkilerine odaklanılmıştır. Bu çerçevede, Türkiye'nin 2000'li yıllarda değişen Ortadoğu politikası ile birlikte KİK ülkeleriyle ilişkilerinin yeniden şekillendiği ve özellikle Suudi Arabistan, Katar, BAE ve Kuveyt'in ikili siyasi ilişkilerde öne çıktığı görülmektedir. 2017 yılında yaşanan Katar krizi, Türkiye'nin söz konusu ülkelerle siyasi ilişkilerini özetleyen bir örnek olay olarak bu çalışma bağlamında önem kazanmaktadır. Türkiye'nin KİK ülkeleri ile ticari ve ekonomik ilişkileri mercek altına alındığında ise dış ticaret hacmi, Türkiye'ye yapılan doğrudan yabancı yatırımlar ve turizm konuları ön plana çıkmaktadır. Sonuç olarak, Türkiye'nin bazı KİK ülkeleriyle zaman zaman siyasi gerilimler yaşamasına rağmen 2000 yılı öncesine kıyasla ilişkilerini gözle görülür biçimde ilerlettiği ortaya çıkmaktadır. Söz konusu gerilimlerin asgari düzeye indirilmesi ya da ortadan kaldırılmasıyla Türkiye ve KİK ülkeleri arasındaki ilişkiler siyasi ve ekonomik işbirliğinin ötesinde çok boyutlu bir biçimde ve daha da ileri düzeyde geliştirilebilecektir.

KAYNAKÇA

Kitap ve Makaleler

- Akkaya, G. N. (2013). Körfez İşbirliği Konseyi Krallar Kulübü ve Değişen Bölgesel Düzen. *SETA Analiz*, 70.
- Ataman, M. (2009). Türkiye –Suudi Arabistan İlişkileri: Temkinli İlişkilerden Çok-Tarafli Birlikteliğe. *Ortadoğu Analiz*. 1 (9).
- Ayhan, V. (2009). Türkiye-Kuweyt İlişkileri: Irak İşgali Sonrası Çatışan Çıkarlar ve Yeni İşbirliği Olanakları. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*. 1.
- Cordesman, A. H. (2003). *Saudi Arabia Enters the Twenty-First Century The Political, Foreign Policy, Economic and Energy Dimensions*. Westport, Connecticut: Praeger.
- Diriöz, A. O. (2009). Türkiye-Körfez İşbirliği Konseyi İlişkileri. *Ortadoğu Analiz*. 1 (6).
- Efegil, E. (2013). Suudi Arabistan'ın Dış Politikasını Şekillendiren Faktörler. *Ortadoğu Analiz*, 5 (53).
- Erboğa, A. (2017). Rekabet ve İşbirliği Sarkacında Türkiye-Körfez İlişkileri. *AK Parti'nin 15 Yılı: Dış Politika*. Kemal İnat, Ali Aslan ve Burhanettin Duran (Ed.). İstanbul: SETA.
- Koçgündüz, L. M. (2011). Basra Körfezi'nin Parlayan İncisi: Katar. *Ortadoğu Analiz*, 3 (26).
- Miş, N. vd. (Ed.). (2014). Türkiye-Körfez Ülkeleri İlişkileri. *2014'te Türkiye*. Ankara: SETA.
- Miş, N. vd. (Ed.). (2015). Türkiye-Körfez Ülkeleri İlişkileri. *2015'te Türkiye*. Ankara: SETA.
- Miş, N. vd. (Ed.). (2016). Türkiye-Körfez Ülkeleri İlişkileri. *2016'da Türkiye*. Ankara: SETA.
- Miş, N. vd. (Ed.). (2017). Türkiye-Körfez İlişkileri. *2017'de Türkiye*. Ankara: SETA.
- Yeşilyurt, N. (2013). Ortadoğu'yla İlişkiler. *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (Cilt III 2001-2012)*. Baskın Oran (Ed.). İstanbul: İletişim.

Raporlar

- Erlat, G. ve Erlat, H. (2012). Türkiye'nin Ortadoğu Ülkeleri ile Olan Ticareti, 1990-2002, Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni 2012/26.
- T.C. Ekonomi Bakanlığı. (2017, Eylül). Uluslararası Doğrudan Yatırımlar 2016 Raporu. <https://www.ticaret.gov.tr/portal/content/conn/UCM/uuid/dDocName:EK-250361>.
- T.C. Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu. (2018). Petrol Piyasası Sektör Raporu 2017. Ankara.
- T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2018). Sınır İstatistikleri Yıllık Bülteni 2017. Yayın No: 2018/2.

Medya Kaynakları

- Anadolu Ajansı. (2016, 30 Eylül). Türkiye-Suudi Arabistan İlişkileri İvme Kazanıyor. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiye-suudi-arabistan-iliskileri-ivme-kazaniyor/655768>.
- BBC Türkçe. (2016, 26 Şubat). Suudi Arabistan Jetleri İncirlik Üssünde.

- https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/02/160226_suudi_jet_incirlik.
BBC Türkçe. (2018, 16 Ağustos). Katar'dan Türkiye'ye 15 Milyar Dolar Yatırım.
<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-45207301>.
- BloombergHT. (2017, 16 Kasım). Abraaj Group, KFC Türkiye'yi Satın Aldı.
<http://www.bloomberght.com/haberler/haber/2070174-abraaj-group-kfc-turkiye-yi-satin-aldi>.
- CNN Turk. (2017, 22 Haziran). Katar Krizi Nedir? Nasıl Ortaya Çıktı?. <https://www.cnnturk.com/dunya/katar-krizi-nedir-nasil-ortaya-cikti>.
- CNN Turk. (2018, 1 Şubat). Körfez Sermayesinin Türk Bankacılık Sektöründeki Yatırımları.
<https://www.cnnturk.com/ekonomi/turkiye/korfez>.
- CNN Turk. (2018, 22 Mayıs). Siberbank, Denizbank'ı Emirates NBD'ye Sattı.
<https://www.cnnturk.com/ekonomi/sirketler/sberbank-denizbanki-emirates-nbdye-satti>.
- Habertürk. (2017, 27 Mayıs). MKE'den 20 Milyon Dolarlık İhracat Başarısı.
<https://www.haberturk.com/ekonomi/is-yasam/haber/1509720-mkeden-20-milyon-dolarlik-ihracat-basarisi>.
- Milliyet. (2017, 20 Şubat). Koç'tan Tek Kalemde 'Cesur' Savunma Atağı. <http://www.milliyet.com.tr/koc-tan-tek-kalemde-cesur--ekonomi-2399250/>.
- Sabah. (2016, 19 Aralık). ABank'ın Tamamı Katarlıların Oldu.
<https://www.sabah.com.tr/ekonomi/2016/12/19/abankin-tamami-katarlilarin-oldu>.
- Sabah. (2017, 14 Eylül). Türkiye ile Kuveyt Arasında 6 Kritik Anlaşma.
<https://www.sabah.com.tr/ekonomi/2017/09/14/turkiye-ile-kuveyt-arasinda-6-kritik-anlasma>.
- Sıradağ, A. (2016, 15 Nisan). İran Krizi kışkırtıcı Türkiye ve Suudi Arabistan İlişkileri. Aljazeera Turk.
<http://www.aljazeera.com.tr/gorus/iran-krizi-kiskacinda-turkiye-ve-suudi-arabistan-iliskileri>.
- Sputnik Türkiye. (2017, 25 Ağustos). Erdoğan En Çok Suudi Arabistan'ı Ziyaret Etti.
<https://tr.sputniknews.com/turkiye/201708251029867008-erdogan-en-cok-suudi-arabistan-ziyaret/>.

Diğer İnternet Kaynakları

- European Commission (2018). Gulf Cooperation Council-Trade Statistics.
http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113482.pdf.
- Köse, T. (2017, 10 Haziran). Katar'ın Tecridi ve Ortadoğu'da Tektipçilik Dayatması. SETA.
<https://www.setav.org/katarin-tecridi-ve-ortadoguda-tektipcilik-dayatmasi/>.
- Library of Congress. (2007, Temmuz). Country Profile: United Arab Emirates (UAE).
<http://www.loc.gov/rr/frd/cs/profiles/UAE-new.pdf>.
- Omsan Lojistik. Türk Müteahhitlerin Yurtdışı İşleri ve İnşaat Malzemeleri Sektörü.
<http://www.omsan.com/uploads/logistic/media/kutup103.pdf>.
- T.C. Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü. 11 Yılda 93 Ülkeye 305 Ziyaret.
<https://kdk.gov.tr/haber/11-yilda-93-ulkeye-305-ziyaret/420>.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi (KİK). <http://www.mfa.gov.tr/korfez-arap-ulkeleri-isbirligi-konseyi.tr.mfa>.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. Türkiye - Kuveyt Siyasi İlişkileri. <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-kuveyt-siyasi-iliskileri.tr.mfa>.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. Türkiye - Suudi Arabistan Siyasi İlişkileri. <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-suudi-arabistan-siyasi-iliskileri.tr.mfa>.
- T.C. Ticaret Bakanlığı. Uluslararası Doğrudan Yatırım İstatistikleri, www.ticaret.gov.tr.
- Türkiye İstatistik Kurumu. Ülkelere Göre Dış Ticaret. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046.
- Türkiye Müteahhitler Birliği. (2017, Mart). Türk Yurtdışı Müteahhitlik Hizmetleri.
https://www.tmb.org.tr/doc/file/YDMH_mart_2017.pdf.
- Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı. (2017, 5 Ağustos). Abraaj Group Netlog Lojistik'e Yatırım Yaptı.
<http://www.invest.gov.tr/tr-TR/infocenter/news/Pages/abraaj-group-invests-in-turkish-netlog-logistics.aspx>.
- VisitBritain. Kuwait, Global Context. <https://www.visitbritain.org/markets/kuwait>.
- World Bank. International Tourism, Number of Departures.
<https://data.worldbank.org/indicator/ST.INT.DPRT?locations=SA>.
- World Integrated Trade Solution. <https://wits.worldbank.org/Default.aspx?lang=en>.